

Вважаємо, таке положення колективного договору повністю відповідає чинному законодавству.

У колдоговорі «Торговий дім «Газ України» на 1999 р. передбачено: на період фінансових труднощів, пов'язаних з кризою неплатежів з боку споживачів газу, на строк не більше шести місяців виплачувати працівникам мінімальну заробітну плату (74 грн.) з остаточним розрахунком у кінці шестимісячного строку.

І таке рішення відповідає реаліям сьогодення. У спірних ситуаціях, вважаємо, слід керуватися не стільки роз'ясненнями урядовців, скільки законодавством про колективні договори і про відпустки.

Не можемо погодитися з поглядом, що відпустка без збереження заробітної плати може надаватися лише за умови простою на всьому підприємстві. Більш слушною і реальною є думка, що ст. 26 Закону може застосовуватися і у випадках простою окремих структурних підрозділів, відділів, груп працівників⁹.

Зазначена відпустка включається до стажу роботи, який дає право на щорічну відпустку. Так, ст. 9 Закону «Про відпустки» передбачає, що час, коли працівник фактично не працював, але за ним зберігалось місце роботи (посада) і йому не виплачувалася заробітна плата у порядку, визначеному ч. 2 ст. 26 даного Закону, зараховується до стажу роботи, який дає право на щорічну відпустку. Листок непрацездатності за цей період не оплачується.

Працівникам, які опинилися у скрутному матеріальному становищі у зв'язку з вимушеними відпустками без збереження заробітної плати, слід, на нашу думку, надавати матеріальну підтримку за рахунок Фонду сприяння зайнятості, як це зроблено у Російській Федерації¹⁰.

Колективні договори набувають великого значення в регулюванні умов праці у період формування відносин соціального партнерства, що є ознакою демократизації відносин у сфері праці. На 86-ї сесії Міжнародної Організації Праці, яка відбулася у м. Женеві у червні 1998 р., затверджено декларацію «Про основні принципи та права у світі праці»¹¹. Вона підтверджує обов'язки країн-членів МОП дотримуватись, зміцнювати і реалізовувати принципи щодо основних прав, а саме: свободу асоціації і реальне визнання права на укладення колективних договорів. Останній повинен стати одним з головних регуляторів умов праці, і консультації та пропозиції органів управління не можуть його замінити. У суспільстві повинне панувати право, закон, а не думка особи, навіть, коли вона обіймає високу посаду.

⁹ Гончарова Г.С., Жернаков В.В., Жигалкин П.И. Научно-практический комментарий Закона Украины «Об отпусках». — Харьков, 1997. — С. 64.

¹⁰ Див.: Положение о порядке и условиях предоставления компенсационных выплат работникам, находящимся в отпусках без сохранения заработной платы в связи с вынужденным временным прекращением работы организации, утвержденное приказом Федеральной службы занятости России. — 1995. — 6 марта.

¹¹ Праця і зарплата. — 1998. — № 16.

Г.ГОНЧАРОВА,
В.ЖЕРНАКОВ,
С.ПРИЛИПКО
доценти Національної юридичної академії України
ім. Ярослава Мудрого

Рекомендовано до друку кафедрою трудового права Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого.

Судовий порядок усиновлення дітей

30 січня 1996 р. Кодекс про шлюб та сім'ю України (далі — КпШС) було доповнено положеннями, згідно з якими усиновлення дітей, які проживають на території України, громадянами України та іноземцями проводиться у судовому порядку. За законодавством, що діяло в радянський період, усиновлення проводилося в адміністративному порядку рішенням відповідної державної районної адміністрації або райвиконкому. Порядок розгляду цивільних справ про усиновлення передбачено главою 35-А Цивільного процесуального кодексу України. Кабінет Міністрів 20 липня 1996 р. прийняв постанову № 775 «Про затвердження Порядку передачі дітей, що є громадянами України, на усиновлення громадянам України та іноземним громадянам і здійснення контролю за умовами їх проживання в сім'ях усиновителів».

Основні ідеї усиновлення як однієї з форм захисту прав дітей було встановлено ст. 21 Конвенції ООН про права дитини 1989 р. (набрала чинності для України 27 вересня 1991 р.); Декларацією ООН 1986 р. про соціальні правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання і їх усиновлення на національному і міжнародному рівні¹; Гаагською конвенцією 1965 р. про юрисдикцію, застосовуване право і визнання рішень про усиновлення²; Гаагською конвенцією 1993 р. про захист дітей і співробітництво щодо іноземного усиновлення³, але Україна не є учасницею останніх двох конвенцій.

Судове усиновлення дітей не є новим для вітчизняного законодавства. У Російській імперії узаконення і усиновлення дітей здійснювалося в судовому порядку⁴. Такі справи розглядалися окружними судами в порядку охоронного провадження, яке відповідає окремому провадженню у сучасному цивільному судочинстві. Правила про усиновлення були запроваджені до Статуту цивільного судочинства Законом від 12 березня 1891 р. про порядок узаконення дітей і про усиновлення та застосовувались до прийняття ЦПК Української РРС 1929 р. Так, Декрет про суд № 2 від 7 березня (22 лютого) 1918 р. у ст. 9 передбачав, що справи про ствердження у правах спадщини, ствердження та виконання духовних заповітів, усиновлення, розірвання шлюбу та інші справи охоронного провадження підсудні місцевому суду. Згідно з ст. 8 Декрету такі справи розглядалися за правилами цивільного судочинства 1864 р. у частині, яка не суперечить декретам ЦВК та РНК⁵.

Дореволюційне законодавство відрізняло узаконення від усиновлення дітей. Ця різниця відома ще з часів римського права⁶. При узаконенні у становище законних дітей вступають тільки власні незаконнонароджені діти узаконювача, при усиновленні — тільки чужі діти, причому як законні, так і незаконні. Законодавство Російської імперії з 1902 р. припускало усиновлення також і власних дітей. Крім того, прохання про узаконення дошлюбних дітей могли подавати не тільки їх батьки або один з них навіть при житті іншого батька, а й діти, коли батьки не залишили письмової заяви про визнання їх народженими від них, причому в останньому випадку ці прохання розглядалися судами в позовному провадженні⁷.

Легальне визначення усиновлення міститься у ст. 101 КпШС, згідно з якою під усиновленням (удочерінням) розуміють оформлене спеціальним юридичним актом (нині — рішенням суду) прийняття в сім'ю неповнолітньої дитини на правах сина або дочки⁸. Усиновлення допускається тільки щодо неповнолітніх дітей і винятково в їх інтересах і настас з часу набрання чинності рішенням суду про усиновлення. Основна мета його — забезпечення постійної сім'ї для дитини, турботу про яку не можуть виявляти її батьки. Вдале доктринальне поняття усиновлення дав Г.Шершеневич. Під усиновленням він розуміє визнання за сторонніми особами юридичного становища законних дітей⁹. Більш сучасні тлумачення майже не відрізняються: усиновлення визначається як юридичний акт, в силу якого між дитиною (усиновленим) і особою, яка прийняла її на виховання, встановлюються правові (особисті й майнові) стосунки, які існують між батьками і дітьми¹⁰.

Поряд з судовим порядком українське законодавство зберігає і адміністративний порядок усиновлення. Так, згідно з п. 50 зазначененої вище постанови КМУ № 755 усиновлення іноземними громадянами дитини, яка є громадянином України і проживає за її межами, провадиться в консульській установі України. Визнається також дійсним усиновлення дитини, що є громадянином України, зроблене в органах держави, на території якої проживає дитина,

¹ Бюллетень законодавства і юридичної практики України. — 1997. — № 5. — С. 35—54.

² Там же. — С. 54—59.

³ Див.: Международное частное право / Сборник документов. — М., 1997. — С. 669—674.

⁴ Там же. — С. 712—721.

⁵ Борисова Е.А. Установление усыновления (удочерения) в судебном порядке // Вестник Московского университета. Сер. 11. Право. — 1998. — № 3. — С. 21—35.

⁶ Див.: Декреты советской власти. — Т. 1. — М., 1957.

⁷ Див.: Римское частное право / Под ред. И.Б. Новицкого и И.С. Перетерского. — М., 1994. — С. 142—143; Бартошек М. Римское право (понятия, термины, определения): пер. с чешск. — М., 1989. — С. 22—24, 203; Институции Юстиниана. — М., 1998. — С. 38—42.

⁸ Див.: Боровиковский А.Л. Суд и семья в Уставе гражданского судопроизводства с законодательными мотивами, разъяснениями Правительствующего сената и комментариями русских юристов / Сост. И.М. Тютрюмов. — Спб., 1912. — С. 1650.

⁹ Аналогичные понятия усиновлення містяться ст. 1401 проекту Цивільного кодексу України. Див.: Українське право. — 1996. — № 2. — С. 417.

¹⁰ Див.: Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.). — М., 1995. — С. 444.

¹¹ Див.: Юридический энциклопедический словарь. — М., 1984. — С. 391; Антопольская М.В. Семейное право. — М., 1996. — С. 310; Гражданское и торговое право капиталистических государств: Учебник. — М., 1993. — С. 525.

за умови попереднього отримання дозволу на таке усиновлення Центру по усиновленню дітей при Міністерстві освіти України.

Чинне законодавство України передбачає обов'язкову досудову стадію державного обліку дітей, які потребують усиновлення, і осіб, котрі бажають усиновити дитину, а також отримання висновків органів опіки та піклування про доцільність усиновлення і відповідність його інтересам дитини. За наявності висновку таких органів особа, яка бажає усиновити дитину, має право звернутися до суду.

Згідно з п. 14 постанови КМУ № 775 ведення справ з питань усиновлення дітей здійснюється відділами освіти районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, міських чи районних у містах виконавчих комітетів, які виконують функції органів опіки і піклування.

Усиновлення дітей провадиться за заявою особи, яка бажає усиновити дитину, в судовому порядку. Справи про усиновлення розглядаються судами в порядку окремого провадження за правилами глави 35-А ЦПК. Означені справи мають альтернативну територіальну підсудність: заява може бути подана до районного (міського) суду за місцем проживання усиновлюваної дитини або за місцем проживання заявитика (заявників), якщо він мешкає на території України.

Заява повинна задовольняти вимогам статей 137 і 265⁵ ЦПК. Вона оплачується державним митом в розмірі п'яти відсотків неоподатковованого мінімуму доходів громадян. Як зазначає Е.Борисова, прохання про усиновлення має бути обґрунтованим. Для цього усиновителям слід зазначити причини, з яких вони звертаються до процедури усиновлення, та надати докази, що підтверджують ці обставини (наприклад, неможливість мати дітей, що підтверджено відповідним медичним висновком)¹².

До заяви додається висновок органів опіки і піклування про доцільність усиновлення і відповідність інтересам дитини, а у випадку усиновлення її одним з подружжя, також письмова згода на це другого з подружжя. Іноземними громадянами до заяви додається дозвіл Центру по усиновленню дітей.

Невідповідність заяви зазначенним вимогам тягне наслідки, передбачені ст. 139 ЦПК.

На стадії підготовки справи до судового розгляду слід розглянути питання про доцільність залучення до участі в ній батьків усиновлюваного, його родичів, представників закладу, в якому знаходилась дитина, яка залишалася без піклування батьків, а також самої дитини, якщо вона досягла 10-річного віку. Питання про необхідність виклику до суду неповнолітнього доцільно вирішувати з урахуванням думки органу опіки і піклування з тим, щоб присутність дитини в суді не вплинула на неї несприятливо. Суд має залучити як заінтересованих осіб відповідні органи опіки і піклування, а у справах, порушених за заявою іноземних громадян, — Центр по усиновленню дітей. Вони мають представити суду документи, що підтверджують доцільність усиновлення, зокрема: виданий компетентним органом за місцем проживання заявитика (заявників) висновок про можливість бути усиновителем; медичні довідки про стан здоров'я заявитика (заявників) та усиновленого; довідку про заробіток та інші прибутки; копію свідоцтва про шлюб (для одружених); копії паспортів; відомості про житлово- побутові умови заявитика. Типові форми документів, які подаються до суду, затверджені зазначеною вище постановою КМУ № 775. Якщо усиновителями є іноземні громадяни, крім того, додаються: дозвіл компетентного органу країни усиновлення на в'їзд і постійне проживання усиновлюваної дитини; нотаріально засвідчене зобов'язання усиновителя про надання представникам дипломатичної установи України за кордоном інформації про усиновлену дитину і можливості спілкування з ним. Документи, що подаються іноземними громадянами, мають бути оформлені відповідно до вимог законодавства України.

Суд розглядає справу з обов'язковою участю заявитика (заявників), з викликом заінтересованих осіб та інших осіб, яких суд визнає за необхідне допитати. Наявність у заявитика представника, що діє на підставі довіреності, посвідченої державним нотаріусом (для іноземних громадян легалізованої), не звільняє особу, яка бажає усиновити дитину, від обов'язку особисто з'явитися до суду. Шо ж до батьків, які дали згоду на усиновлення їхніх дітей (якщо вона була необхідна), то вони викликаються в тому разі, коли наявність цієї згоди викликає сумнів або коли вони подали заяву про її відкликання (п. 28 постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 1998 р. № 16 «Про застосування судами деяких норм Кодексу про шлюб та сім'ю України» // Вісник Верховного Суду України. — 1996. — № 3. — С. 16).

Справа розглядається у закритому судовому засіданні, оскільки ст. 112 КпШС передбачає таємницю усиновлення дітей громадянами України, але вона не поширюється на випадки усиновлення дітей іноземними громадянами. Рішення суду про усиновлення громадянами України прилюдно не проголошується (ч. 5 ст. 10 ЦПК), а проголошується лише особам, які беруть участь у справі (ст. 212 ЦПК). З метою збереження таємниці усиновлення, вважаю,

¹² Борисова Е.А. Вказ. праця. — С. 28.

доцільно відображати у протоколі судового засідання про попередження осіб, які беруть участь в справі, про необхідність збереження у таємниці відомостей про усиновлення, що стали ім'ю відомими, а також про можливість їх притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 115¹ КК за розголосення таємниці усиновлення всупереч волі усиновителя.

Вирішуючи справу, суд перевіряє законність підстав для усиновлення, які складають зміст предмета доказування з цієї категорії справ, і до яких належать: відповідність усиновлення інтересам дитини (ст. 101 КпШС); можливість дитини бути суб'єктом усиновлення (статті 101¹, 102¹, 102² КпШС); згода усиновлюваного, який досяг 10 років, на усиновлення, якщо інше не передбачено законом (ст. 104 КпШС); згода батьків, опікунів, піклувальників або дитячого закладу на усиновлення, якщо інше не передбачено законом (ст. 105–110 КпШС); відповідність усиновителя (усиновителів) вимогам, що пред'являються законом, включаючи переважне право на усиновлення (103, 103¹ КпШС); відповідність висновку органу опіки та піклування та дозволу на усиновлення необхідним вимогам.

До предмета доказування з цієї категорії справ по-перше належать питання про відповідність усиновлення інтересам дитини. Як зазначає М.Антопольська, основним принципом, на якому буде заснована усієї інституту усиновлення, є найкраще забезпечення при усиновленні захисту інтересів дитини. Він має бути визначальним при оцінці осіб, які бажають стати усиновителями, при ухваленні рішення про усиновлення, при скасуванні усиновлення і при вирішенні всіх інших питань¹³. При цьому законодавець не розкриває поняття доцільності усиновлення та його відповідності інтересам дитини, тому треба звернутися до судового і доктринального тлумачення.

Під інтересами дитини слід розуміти забезпечення умов, необхідних для її повноцінного фізичного, психічного і духовного розвитку, що складає належне сімейне виховання. Врахування інтересів неповнолітнього передбачає і погляд в майбутнє, уявлення про те, як кожна із сторін забезпечить сприятливий розвиток дитини не лише сьогодні, а й завтра¹⁴.

При вирішенні питання про можливість усиновлення в кожному конкретному випадку слід перевірити і враховувати моральні й інші особисті якості усиновителя (обставини, що характеризують поведінку заявитника на роботі, у побуті, наявність судимості за злочини проти особи, за корисливі та інші умисні злочини, тощо), стан його здоров'я, а також членів сім'ї, які проживають разом з ним, взаємовідносини, що склалися в сім'ї, стосунки, які виникли між цими особами і дитиною, а також матеріальні й житлові умови майбутніх усиновителів. Ці обставини рівною мірою мають враховуватися при усиновленні дитини як стороннimi особами, вітчимом, мачухою, так і його родичами.

Усиновленою може бути неповнолітня дитина (ст. 101 КпШС), якщо єдиний або обидва батьки якої: померли; невідомі; позбавлені батьківських прав; визнані в судовому порядку недієздатними, безвісно відсутніми чи оголошеними померлими; дали згоду на усиновлення в письмовій формі; понад шість місяців не проживають разом з дитиною та без поважних причин не беруть участі в її вихованні та утриманні, не виявляють щодо дитини батьківської уваги і турботи (п. 2 постанови КМУ № 775), і яка перебуває на обліку дітей, котрі можуть бути усиновлені (ст. 102² КпШС).

Згода усиновлюваного на усиновлення вимагається по досягненні ним 10-річного віку. Вона має бути виявленою органом опіки і піклування та оформлена в письмовому вигляді або відображенна у висновку. Думка усиновлюваного може бути з'ясована і самим судом у разі зачленення дитини до участі у справі. Але її допит необхідно провадити з урахуванням віку і розвитку, в присутності педагогів, в умовах, які виключають вплив на неї заінтересованих осіб. Якщо при подачі заяви про усиновлення дитина проживала в сім'ї усиновителя і вважала його своїм батьком (матір'ю), усиновлення, як виняток, може бути проведено без згоди дитини (ст. 104 КпШС).

Усиновлення дитини, не може бути проведено без письмової згоди її батьків. Ця згода має бути свідомою, непримусовою, без отримання будь-якої винагороди, засвідчена державним нотаріусом або адміністрацією державного дитячого закладу, в якому перебуває, утримується або виховується дитина. Слід мати на увазі, що батьки можуть дати згоду на усиновлення лише після народження дитини (ст. 105 КпШС). Дітей, від яких відмовилися батьки в пологовому будинку, можна усиновити за наявності письмової згоди батьків на усиновлення після досягнення дітьми двомісячного віку (ст. 101¹ КпШС). До того ж, виходячи з пріоритету прав батьків, будь-який з них має право до судового рішення про усиновлення відкликати раніше дану згоду на усиновлення дитини, незалежно від мотивів, які спонукали його це зробити.

Як виняток, без згоди батьків усиновлення провадиться якщо: батьки невідомі; батьків позбавлено батьківських прав; батьків визнано недієздатними або безвісно відсутніми, але при

¹³ Див.: Антопольська М.В. Вказ. праця. — С. 314.

¹⁴ Нечаєва А.М. Споры о детях. — М., 1989. — С. 5.

шому визнання матері або батька судом обмежено дієздатним не дає підстав для усиновлення дитини без їх згоди, оскільки згідно з ст. 15 ЦК така особа обмежується тільки в майнових правах; батьки понад шість місяців не проживають разом з дитиною і без поважних причин не беруть участі в її вихованні та утриманні, не виявляють щодо дитини батьківської уваги і турботи (ст. 106 КпШС). Вказані причини встановлюються судом на підставі дослідження і оцінки всіх поданих доказів (наприклад, повідомлення органів внутрішніх справ про розшук одного з батьків, який ухиляється від сплати аліментів, показань свідків та інших допустимих доказів). Усиновлення може бути проведено також за відсутності згоди батьків, якщо не існує ніяких відомостей про них або родичів дитини, залишеної у пологовому будинку, якщо дитину було підкинуто, знайдено під час стихійного лиха або в районах, де проходили бойові дії, а також за інших надзвичайних обставин.

Якщо дитина знаходитьться на вихованні і утриманні в державному дитячому закладі або під опікою (піклуванням), то для її усиновлення необхідна відповідно згода адміністрації цього закладу або опікуна (піклувальника), а також батьків дитини, за винятком випадків, передбачених ст. 106 КпШС. При відмові зазначеніх осіб дати згоду питання про усиновлення вирішуються органами опіки і піклування (ст. 110 КпШС). Відмова опікуна (піклувальника) або керівника дитячого закладу, в якому виховується дитина, дати згоду на усиновлення, на відміну від відмови батьків, не перешкоджає позитивному вирішенню судом питання про усиновлення, якщо цього вимагають інтереси дитини.

Згідно з ст. 103 КпШС усиновителем може бути кожний повнолітній дієздатний громадянин старший за усиновленого не менш, ніж на 15 років. За наявності поважних причин ця різниця може бути зменшена під час розгляду заяви про усиновлення. У випадку усиновлення дітей родичами різниця у віці між усиновителями та усиновленими до уваги не береться.

Не можуть бути усиновителями: особи, позбавлені батьківських прав; особи, які подали завідомо неправдиві документи для усиновлення; особи, які бажають оформити усиновлення з метою отримання матеріальної чи іншої вигоди; особи, які були усиновителями, якщо з їх звину усиновлення було скасоване або визнане недійсним; особи, які перебувають на обліку у психоневрологічних або наркологічних диспансерах або лікуються в зазначених установах; особи, які на час усиновлення не мають постійного заробітку або інших, установлених законом видів доходів.

Українське законодавство не містить переліку хвороб (за винятком перебування на обліку у психоневрологічному або наркологічному диспансері), за наявності яких для усиновителя виключається усиновлення.

У разі якщо існує декілька осіб, які бажають усиновити одну й ту ж дитину, переважне право надається: родичам незалежно від місця їх проживання; громадянам України; особам, у сім'ї яких проживає дитина, яка усиновлюється; особам, які усиновлюють двох або більше дітей (сестер, братів), не розриваючи родинних зв'язків (ст. 101³ КпШС).

Якщо усиновитель перебуває в шлюбі і дитина не усиновлюється обома з подружжя, необхідна письмова згода другого з них на усиновлення (ст. 107 КпШС). Як виняток воно може бути проведено без згоди другого з подружжя, якщо останнього визнано недієздатним знаслідок душевної хвороби або недоумства чи визнано безвісно відсутнім.

Усиновлення може тягнути за собою зміну прізвища, імені і по батькові усиновлюваного; усиновителі можуть бути записані у книзі запису актів громадянського стану про народження як батьки усиновлюваного. На прохання усиновителя, яке викладається в заявлі, в рішенні суду про усиновлення повинно бути зазначене, що усиновленому присвоюється прізвище усиновителя та по батькові за його іменем, а при усиновленні жінкою — по батькові присвоюється за її вказівкою (ст. 114 КпШС). На прохання усиновителя може також бути змінене ім'я дитини. Згода усиновлюваного на зміну прізвища, імені та по батькові, а також на зміну актового запису про батьків вимагається по досягненні ним 10-річного віку, за винятком випадків, коли при подачі заяви про усиновлення дитина проживала в сім'ї усиновителя і зважала останнього своїм батьком (матір'ю). Внесення відповідних змін в актовий запис про народження і видача нового свідоцтва про народження з урахуванням зроблених змін здійснюється органами реєстрації актів громадянського стану на підставі рішення суду про усиновлення, яке набрало чинності, раніше видане свідоцтво про народження анулюється.

В силу ст. 117 КпШС усиновлювані та їх потомство щодо усиновителів та їх родичів, а усиновителі та їх родичі щодо усиновлених та їх потомства повністю прирівнюються в особистих і майнових правах та обов'язках до родичів за походженням і водночас втрачають зазначені вище права та звільнюються від обов'язків щодо своїх батьків та їх родичів. Це відбувається як у випадку усиновлення дитини подружжям, так і одним з них або особою, яка не перебуває в шлюбі. Означені наслідки настають незалежно від запису усиновителів як батьків в актовому запису про народження дитини. Судом можуть бути збережені особисті немайнові і майнові права та обов'язки одного з батьків, якщо дитину усиновлює тільки одна особа і про це просить матір, якщо усиновитель — чоловік, або батько, якщо усиновитель — жінка. Якщо усиновлення

спричинило припинення майнових і немайнових прав щодо родичів за походженням, останні звільнюються від сплати аліментів на утримання усиновленого. Виконавче провадження в цьому випадку припиняється за ст. 370 ЦПК. Якщо за батьком або матір'ю збережені майнові і немайнові права щодо дитини, на утримання якої з них стягувалися аліменти, рішення про усиновлення не звільняє цю особу від подальшої іншої сплати.

В зв'язку з тим, що ст. 113 КпШС передбачає виникнення правовідносин, пов'язаних з усиновленням, тільки з набранням чинності рішенням суду про усиновлення, не може бути встановлений факт усиновлення за мотивом знаходження дитини на вихованні та утриманні заявника (у тому числі і тривалого). Однак, якщо усиновлення було зроблене у встановленому законом порядку до 30 квітня 1996 р. (до набрання чинності Законом від 30 січня 1996 р. «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю України»), суд має право встановити факт реєстрації усиновлення за правилами глави 37 ЦПК.

Оскільки усиновлення належить до справ окремого провадження, то відповідно до ст. 255 ЦПК, якщо між заінтересованими особами виникне спір про право цивільне, підвідомчий судам, суд повинен залишити заяву без розгляду і роз'яснити таким особам право подати позов на загальніх підставах. Під спором про право, як зазначає Д.Чечот, слід розуміти в цьому випадку спір про право на усиновлення¹⁵. Якщо заінтересована особа сама бажала усиновити дитину і заперечує проти усиновлення її заявником, такий спір повинен вирішуватися в позовному порядку. Коли заінтересована особа усиновляти дитину не зирається, але заперечує проти усиновлення дитини заявником, така заява заінтересованої особи не тягне застосування правила ч. 3 ст. 255 ЦПК. Не можуть розглядатися у порядку окремого провадження водночас із заявою про усиновлення вимоги заявника про захист майнових прав дитини.

Розглянувши заяву по суті, суд постановляє рішення про задоволення заяви про усиновлення або про відмову в її задоволенні повністю або в частині задоволення прохання усиновителів (усиновителя) про запис їх як батьків (батька або матері) дитини в актовому запису про її народження, а також про зміну дати і місця народження дитини. Рішення суду у справах про усиновлення має відповісти вимогам статей 203, 231, 265⁵ ЦПК. У випадку задоволення заяви суд в резолютивній частині такого рішення вказує повністю їх прізвища, імена, по батькові, день, місяць і рік народження, а також відомості про громадянство (п. 29 постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 1998 р. № 16).

Якщо за клопотанням заявника судом вирішувалося питання про зміну імені, прізвища і по батькові, дати і місця народження усиновленого, про запис усиновителів батьками дитини, — це також відображається у резолютивній частині судового рішення. При цьому слід мати на увазі, що відповідні зміни вносяться не до свідоцтва, а до актового запису про народження дитини. Судові витрати у справі відносяться на рахунок заявника (заявників).

Усиновителя виникає з часу набрання чинності судовим рішенням, копія якого для внесення відповідних змін до акта про народження усиновленого надсилається до відділу реєстрації актів громадянського стану за місцем постановлення рішення, а у справах про усиновлення дітей іноземцями — також до Центру по усиновленню дітей при Міністерстві освіти України.

Усиновителі зобов'язані особисто отримати рішення суду про усиновлення і забрати дитину з місця її проживання за пред'явленням копії рішення суду про усиновлення.

Справи про скасування усиновлення або визнання його недійсним розглядаються судами в порядку позовного провадження з обов'язковою участю представника органу опіки і піклування та прокурора за наявності висновку такого органу. Але, вважаю, нелогічно зберігати інститут визнання усиновлення недійсним з введенням усиновлення винятково у судовому порядку, бо встановлені ст. 120 КпШС підстави до визнання його недійсним, якими вважаються: надання підроблених документів, на підставі яких проведено усиновлення; фіктивне усиновлення, тобто відсутність намірів породити відносини, встановлені для батьків і дітей; усиновлення особою, яка не може бути усиновителем, — є підставою для відмовлення в задоволенні заяви про усиновлення чи для скасування судового рішення в касаційному порядку, в порядку судового нагляду або за нововиявленими обставинами, але не для постановлення нового рішення (у ст. 1428 проекту Цивільного кодексу зберігається інститут визнання усиновлення недійсним).

¹⁵ Гражданський процес / Под ред. В.А.Мусина, Н.А.Чечиной, Д.М.Чечота. — М., 1996. — С. 327.

О.ГНЕЗДОВ
старший викладач
Сімферопольського
державного університету

*****

Рекомендовано до друку кафедрою цивільного і кримінального права, цивільного і кримінального процесу юридичного факультету Сімферопольського державного університету.